

KAZIMIERZ MAKOSA

Lasy łągowe przystrumieniowe w regionie gdańskim*

Potoczną nazwą ludową łągów określane są podmokłe lub okresowo zalewane siedliska na niskich holocenijskich tarasach w dolinach rzek i strumieni. Gleby łągów utworzone są z namułów rzecznych i strumieniowych, nanoszonych przez płynące wody zalewowe, o charakterze mad i utworów mułowych, miejscami zabagnionych. Są one zazwyczaj w silnym stopniu uwilgotnione, ze znacznym wahaniami poziomu wody w glebie w ciągu roku, a miejscami podlegają współcześnie okresowemu zalewowi lub podtapianiu. Na skutek melioracji wodnych i regulacji rzek siedliska łągowe i naturalne zbiorowiska roślinne uległy w znacznej mierze przekształceniu. Dużą część łągów, zwłaszcza na terenach niżowych kraju, zajęło rolnictwo jako grunty uprawne i łąki. Tylko na niewielkiej części łągów utrzymały się zbiorowiska roślinności leśnej, określanej w leśnictwie lasami łągowymi. Są one wyodrębnione w typologii siedliskowej lasu jako swoisty typ siedliskowy lasu.

W regionie gdańskim według danych z inwentaryzacji urządzania lasu jest ok. 880 ha lasów łągowych, co stanowi ok. 0,2% powierzchni leśnej (w kraju na niżu ok. 16–17 tys. ha = ok. 0,2% pow. leśnej). Występują one głównie w dolinie Wisły i na Żuławach i mają charakter nadrzecznych lasów łągowych. Powstały one w wyniku zagospodarowania naturalnych zbiorowisk leśnych zajmujących niegdyś znacznie większe powierzchnie na Żuławach. Lasy łągowe różnicowane są jakościowo w zależności od charakteru gleby i stopnia uwilgotnienia, warunkujących skład gatunkowy lasu. Najcenniejsze gospodarczo są siedliska lasu łągowego o glebach typu mad brunatnych i próchnicznych, z próchnicą typu mullu typowego i murszowatego, gdzie drzewostany o składzie zbliżonym do naturalnego tworzą dąb szypułkowy i jesion z domieszką wiązu, lipy, jaworu, klonu, grabu, a na wilgotniejszych siedliskach również olszy.

---

* Referat wygłoszony na konferencji terenowej PTL O/Gdańsk w dniu 12.10.1994 r. na temat Siedliskowe i hodowlane możliwości wprowadzenia jesionu i gatunków domieszkowych w RDLP w Gdańsku.

Oprócz nadrzecznych lasów łęgowych w tutejszym regionie występują w dolinach strumieni i cieków wodnych smugi przystrumieniowych lasów łęgowych. Spotykane są one dość często, zwłaszcza w strefie morenowej, obfitującej w liczne doliny i strumienie. Gleby tych siedlisk mają przeważnie charakter gleb mułowej i mineralno-murszowych, miejscami bagiennych. W drzewostanach panuje obecnie nadmiernie rozpowszechniona na tych siedliskach olsza, miejscami z domieszką jesionu.

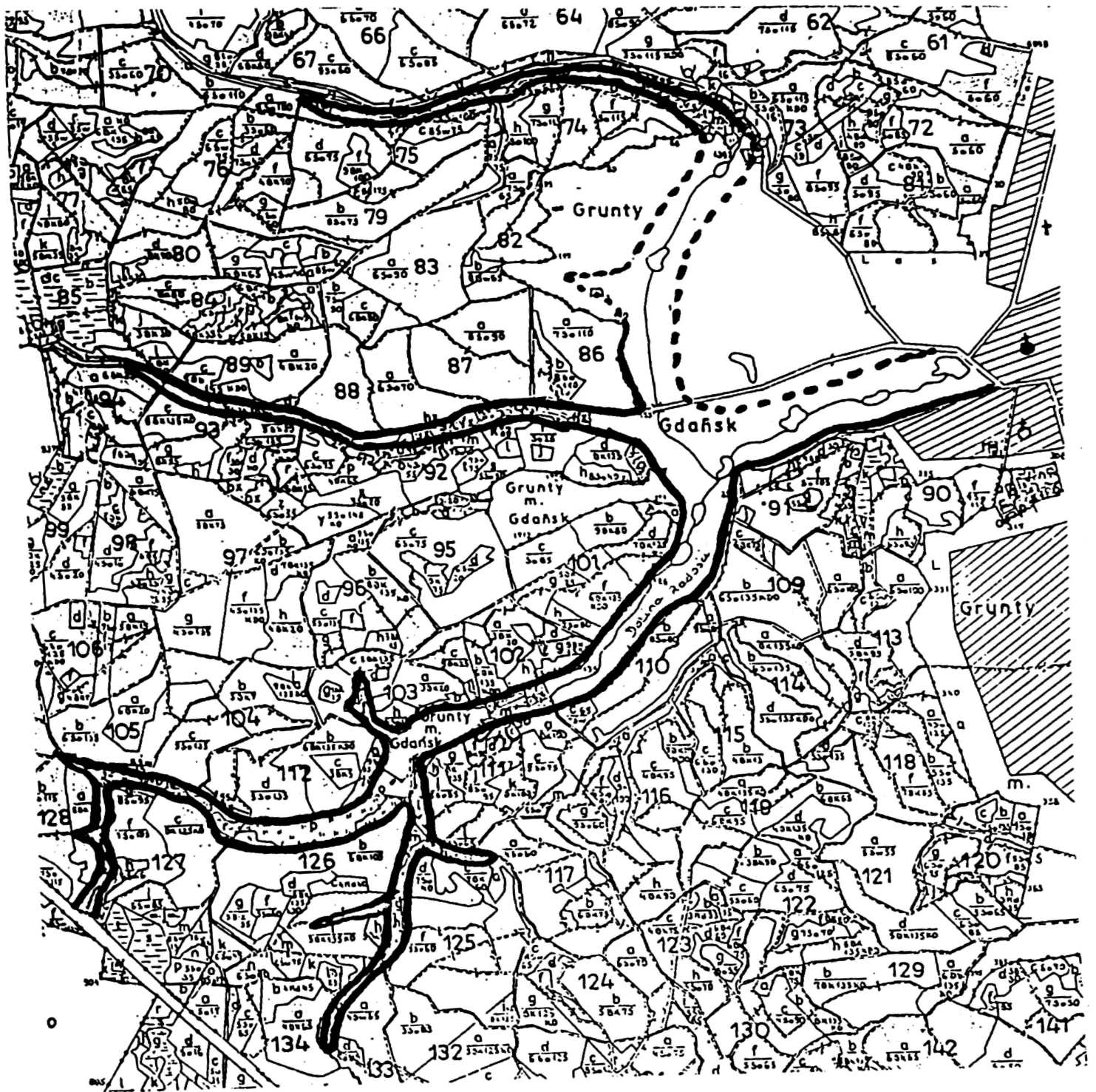
Siedliska lasów łęgowych są na ogół bardzo żyzne i potencjalnie wysoko produkcyjne. Często jednak tutejsze lasy łęgowe, a prawdopodobnie też w innych regionach kraju, wykazują niewłaściwy skład gatunkowy drzewostanów, głównie na niekorzyść dębu i jesionu, zarówno w nadrzecznych, jak i przystrumieniowych lasach łęgowych. Przykładem tego mogą być nadrzeczne lasy łęgowe na Żuławach w Nadleśnictwie Elbląg na uroczysku Kaczy Nos, gdzie wprowadzono nawet sosnę w dużym udziale do drzewostanów. Również większość przystrumieniowych lasów łęgowych wykazuje niewłaściwy skład gatunkowy, przeważnie z dominacją olszy.

Stąd więc zachodzi potrzeba odpowiedniego zagospodarowania lasów łęgowych, co jest jednym z celów obecnej konferencji, a mianowicie zwiększenia udziału jesionu w naszych lasach.

W całości zagadnień dotyczących właściwego zagospodarowania lasów łęgowych na szczególną uwagę zasługuje sprawa wyodrębniania i wydzielania w urządzaniu lasu przystrumieniowych lasów łęgowych. O ile bowiem lasy łęgowe w dolinach większych rzek są od dawna wyróżniane, to lasy łęgowe w dolinach strumieni były na ogół w naszej taksacji urzędzeniowej traktowane jako fragmenty olsów i olsów jesionowych, ponieważ są one zazwyczaj porośnięte olszą, rzadziej z domieszką jesionu. Ponadto, ze względu na ich smugowy kształt, bywały one i są nadal często w taksacji urzędzeniowej włączane fragmentami do sąsiednich wydzieleń drzewostanowych i w najlepszym razie tylko wspomniane w opisie taksacyjnym. Postępowanie takie powoduje zanikanie w dużej mierze tych cennych siedlisk w taksacyjnym tworzeniu wydzieleń drzewostanowo — siedliskowych i w rezultacie, także w planowaniu hodowlanym. Dobrze jeśli mądry i wnikliwy leśnik w terenie zadba o ich właściwe zagospodarowanie. Częściej jednak smugi tych siedlisk pozostawia się ich naturalnej sukcesji, przy czym dominację zdobywa z reguły olsza.

Dopiero od lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych wraz z nowym etapem urzędzeniowych prac glebowo-siedliskowych wykonanych przez specjalistyczne brygady siedliskoznawcze Biura Urządzenia Lasu i Geodezji Leśnej zaczęto w kartografii siedliskowej wyróżniać i wydzielać siedliska łęgowe w dolinach strumieni, nazywając je przystrumieniowymi lasami łęgowymi. Na terenie RDLP Gdańsk prace glebowo-siedliskowe w zakresie klasyfikowania i kartowania siedlisk zaczęła wtedy prowadzić drużyna BULiGL oddziału w Gdyni (ówcześnie pod kierownictwem mgra inż. Antoniego Gromadzkiego). Przy konsultacji ze strony Instytutu Badawczego Leśnictwa zaczęto wtedy uwzględniać i wydzielać smugi łęgów w dolinach strumieni, dość częstych w strefie morenowej naszego regionu. Obecnie kończy się już kartowanie siedlisk Nadleśnictwa Elbląg, a tym samym wszystkich nadleśnictw RDLP Gdańsk.

Trzeba zaznaczyć, że wyraźną inspiracją do wydzielania omawianych siedlisk przystrumieniowych w kartografii siedliskowej był wpływ fitosocjologicznej klasyfikacji zespołów

RYC. Fragment mapy leśnej Nadleśnictwa Gdańsk, obr. Oliwa. Obwódką zaznaczono rozgałęzioną dolinę Potoku Oliwskiego. Dolną część doliny tej stanowią łąkowe nieleśne grunty miasta Gdańska; części środkowe, z płynącymi potokami, mają na terenie leśnym charakter przystrumieniowego lasu łąkowego, lub łąkowego olsu jesionowego i olsu; górne części dolin, z okresowymi ciekami wodnymi — to tzw. dolinowe grądy popławne, o siedliskach lasu wilgotnego lub wilgotnego wariantu lasu świeżego

roślinności leśnej, a zwłaszcza zbiorowisk łęgowych, gdzie uwzględniane są również łągi w dolinach strumieni i cieków wodnych. Przyswojenie znajomości tych siedlisk i zbiorowisk leśnych w siedliskoznawstwie nastąpiło drogą kontaktów i współpracy z fitosocjologami z Uniwersytetu Gdańskiego, a szczególnie z dr. R. Markowskim.

Tak więc w Nadleśnictwie Gdańsk wydzielono w kartografii siedliskowej w latach 1980–82 smugi i fragmenty siedlisk lasu łęgowego wzdłuż Potoku Oliwskiego (ryc.) strumienia Kaczej, Cedronu i in., o glebach przeważnie mułowych z płytko zazwyczaj występującym podłożem mineralnym. Łącznie wydzielono w tym nadleśnictwie około 30 ha siedlisk lasu łęgowego. Ale w taksacji urządzeniowej, która nastąpiła później, uwzględniono z tego jako las łęgowy tylko trzy ha nieco większego fragmentu w dolinie Potoku Oliwskiego. Reszta została częściowo określona jako olsy, a w większości włączona do innych sąsiednich wydzieleni drzewostanowych, głównie chyba ze względu na smugowy, często dość wąski kształt. W ten sposób znaczna część siedlisk łęgowych lasów przystrumieniowych zagubiła się w planach urządzeniowych.

W skali powierzchni całego Nadleśnictwa Gdańsk te 30 ha wydzielonego w kartografii siedliskowej przystrumieniowego lasu łęgowego stanowi wprawdzie tylko niespełna 0,2% powierzchni, ale są to siedliska specyficzne i gospodarczo bardzo cenne. Należałoby więc, siedliska te w taksacji urządzeniowej wydzielać i utrzymywać w całej smudze, bez włączania jej fragmentów do sąsiednich wydzieleni drzewostanowych. Ponadto w górnych częściach dolin tych strumieni, strug i potoków, które uległy już osuszeniu i cieki wodne zanikły, lub pojawiają się tylko okresowo jako woda spływająca ze stoków w czasie wiosennych roztopów śniegu i silniejszych deszczów, to siedliska te mają obecnie mniej lub bardziej wyraźny charakter grądowy, tzw. dolinowych grądów popławnych. Siedlisko-wo są to przeważnie lasy wilgotne i wilgotne warianty lasu świeżego o glebach wytworzonych z deluwialnych utworów napływowych próchniczno-piaszczystych, typu gleb deluwialnych właściwych lub brunatnych, a przy silniejszym uwilgotnieniu — gleb deluwialnych próchnicznych. Stanowią one zazwyczaj smugowe przedłużenia, ciągnące się niekiedy setkami metrów, leżących niżej siedlisk łęgowych, jak w obrębie Oliwa w dolinie Potoku Oliwskiego (oddz. 127) lub w obrębie Wejherowo w dolinie Karwianki (oddz. 85). Smugi te są na mapach drzewostanowych wydzielone, pomimo ich niewielkiej szerokości, ze względu na skład starego drzewostanu z dębem, jesionem, lipą, jaworem, grabem i in. o charakterze zbliżonym do naturalnego. Siedliska tych smug są bardzo żyzne odpowiednie dla drzewostanów jesionowo-dębowych.

Siedliska przystrumieniowych lasów łęgowych wydzielono w kartografii siedliskowej w nadleśnictwach, gdzie dawniej ich nie wyróżniano, jak we wspomnianym poprzednio Nadleśnictwie Gdańsk, oraz po ok. 30 ha w Nadl. Wejherowo — w dolinie Redy, Czarnej Wody i Gizdebki, Nadl. Kolbudy — w dolinie Raduni, Nadl. Choczewo — w dolinie Bychowskiej Strugi i Chełstu. Natomiast w nadleśnictwach położonych na terenach sandrowych tutejszego regionu siedliska te są rzadko spotykane. Jedynie w Nadleśnictwie Kościerzyna wydzielono ok. dwa ha. Przystrumieniowe lasy łęgowe na niskich, miejscami zabagnionych tarasach noszą wprawdzie niekiedy charakter łęgowych olsów jesionowych lub nawet olsów, ale często też olsza zajmuje takie siedliska łęgów przystrumieniowych, na których drzewostan powinien tworzyć dąb szypułkowy i jesion, a tylko przy silnym uwilgotnieniu siedliska ze znacznie większym udziałem olszy. W związku z tym celowe i

potrzebne jest uwzględnienie łągowych lasów przystrumieniowych i grądów dolinowych, zarówno w klasyfikacji i kartografii siedliskowej jak i w taksacji urządzeniowej oraz w zagospodarowywaniu hodowlanym.

Ponadto liczne smugi tych lasów, o swoistym charakterze przyrodniczym, urozmaicają układ przestrzenny ekosystemów leśnych i cały krajobraz lasu. Zróżnicowanie to sprzyja działaniom gospodarczym zmierzającym do ekologicznego unaturalnienia naszych lasów w ich bogatej mozaice siedlisk. Rozumiemy bowiem, że tylko las zbliżony do naturalnego może być zdrowy i trwały i może cieszyć swym niezrównanym pięknem — jako wielki i dobry dar Stwórcy.

Gdańsk, 12.10.1994 r.